

14.1

En afhandling af filosoffen Favorinus rettet mod dem, der hedder chaldæere, og som påstår, at de kan forudsige menneskenes skæbne ud fra stjernebilledernes og stjernernes konstellationer og bevægelser.

1 Jeg har engang i Rom hørt filosoffen Favorinus holde en forelæsning på græsk i et glimrende og klart sprog mod dem, der kalder sig chaldæere eller astrologer, og som påstår, at de ud fra stjernernes bevægelse og stilling kan forudsige fremtiden; 2 om han gjorde det for træningens skyld og for at prale med sin begavelse,¹ eller om han mente det seriøst og velovervejnet, skal jeg ikke kunne sige. Da jeg var kommet ud fra hans foredrag, nedskrev jeg i al hast hovedsagen af de punkter og argumenter, han havde anvendt, i det omfang jeg kunne huske dem, og indholdet var omtrent følgende: Chaldæernes lære var ikke så gammel, som de ønskede at give det udseende af, og grundlæggerne og ophavsmændene var heller ikke dem, som de selv opgav; det var taskenspillere, der havde fundet på den slags bedrag og blændværk, og de levede af løgn. 3 Eftersom de så, at nogle ting på jorden hos menneskene blev bevæget af himmellegemernes indflydelse og ledelse, f. eks. at oceanet ældes og forynges, som om det var månens ledsager, havde de naturligvis herfra skaffet sig et argument for at overbevise os til at tro, at alle ting i menneskelivet, både småt og stort, var ligesom bundet til stjernebilleder og stjerner og blev ført og styret af dem. 4 Efter Favorinus' mening var det alt for tåbeligt og absurd, at fordi oceanets tidevand falder sammen med månens omløb, så skal vi også mene, at en retssag, man fører mod sine naboer om en vandledning, eller en tvist, man har indbragt for en dommer om en væg, man har fælles med sin nabo, er bundet ligesom med en tømme til himlen og styret derfra. 5 Og selv om det kan ske gennem en eller anden guddommelig magt og plan, mente han dog overhovedet ikke, at det i et så kort og beskedent tidsrum af en nok så stor menneskelig begavelse kunne forstås og opfattes, men nogle få ting kunne man dog gætte løseligt om (for nu at bruge hans eget udtryk), for det var ikke baseret på videnskabelig grund, men spredt og usikkert og tilfældigt, ligesom øjnene ikke kan se så skarpt, når vi betragter på afstand; 6 det, der især gør en forskel på guder og men-

1. Andre læser: ikke for at prale.

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

nesker, ville nemlig blive ophævet, hvis menneskene også kendte hele fremtiden. 7 Endelig mente han heller ikke, at iagttagelsen af stjernebillederne og stjernerne, som de fremhævede som oprindelse til deres videnskab, optrådte tydeligt. 8 "For hvis de første chaldæere, som boede på åbne sletter, betragtede stjernebilledernes bevægelser, løb, adskillelser og møder, og observerede, hvad der kom ud af det, så lad dog bare denne lære træde frem, men kun under den himmelhvælvning, chaldæerne var under dengang; systemet med chaldæernes observationer, "sagde han, "kan ikke fastholdes, hvis nogen anvender det under andre himmelstrøg. For hvem ser ikke, hvor stor en variation der er på himlens dele og cirkler på grund af jordens hældning og runding? 9 De samme stjernebilleder, gennem hvilke de påstår, at alt menneskeligt og guddommeligt sker, fremkalder ikke alle steder frost eller varme, men ændrer og varierer klimaet og gør det på den samme tid behageligt ét sted og voldsomt et andet sted, så hvorfor skaber de ikke forskellige udfald af hændelser og virksomheder hos chaldæerne, hos gaetulerne, ved Donau og ved Nilen? 10 Det kan derfor ikke passe, at den dybe luftmasses natur er forskellig i de forskellige klimaer, mens stjernebillederne altid viser det samme i de menneskelige forretninger, hvis man betragter dem fra et vilkårligt land."

11 Desuden undrede han sig over, at det for nogen forekom sikkert, at de stjerner, som de fortæller, at chaldæerne og babylonerne og ægypterne havde iagttaget, og som mange kalder planeter (Nigidius kalder² dem omstrejfere), ikke skulle være flere, end det almindeligvis antages; 12 han mente nemlig, at det var muligt, at der kunne eksistere nogle andre planeter med en tilsvarende indflydelse, uden hvilke man ikke kunne gennemføre en korrekt og evig iagttagelse, men at menneskene dog ikke kunne se dem, fordi deres glans eller højde var så enormt stor. 13 "For nogle stjerner," sagde han, "kan ses fra visse lande og er kendt for menneskene, som bor dér; men de samme stjerner er ikke synlige fra ethvert andet land og er totalt ukendte for andre. 14 Men lad os nu indrømme," sagde han, "at kun disse stjerner burde iagttages og kun fra ét sted på jorden: Hvilken afslutning har der været på denne her iagttagelse, hvilke tidspunkter er forekommet tilstrækkeligt gode til at indse, hvad der er varslet enten ved stjernernes konstellation

2. Nigidius fr. 87 Swoboda.

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

tioner eller omløb eller passage? 15 For hvis iagttagelsen er begyndt på den der måde, at det er blevet bemærket, hvilken natur, hvilken form og hvilken position, stjernerne har, når en person bliver født, og derefter lige fra livets begyndelse hans skæbne, hans karakter, hans begavelse, omstændighederne ved hans beskæftigelser og til sidst hans død er blevet betragtet, og at alt bliver skrevet ned, som det var hændt, og længe efter, når stjernerne selv er på den samme plads og i den samme tilstand, de samme ting ville anses at ville ske også for de øvrige, som var blevet født på samme tidspunkt – 16 hvis man altså er begyndt at iagttage på den der måde," sagde han, "og en slags videnskab er blevet dannet på basis af denne iagttagelse, så kan den på ingen måde gøre fremskridt. 17 Lad dem nemlig sige, i hvor mange år eller snarere i hvor mange århundreder denne cyklus af iagttagelser kunne fuldføres."

18 Han sagde, at astrologerne var enige om, at de stjerner, som de kaldte planeter, og som syntes at bestemme skæbnen for alt, efter et næsten uendeligt og uberegneligt antal år alle på samme tid vendte tilbage til det samme sted, hvorfra de var draget ud, med den samme natur, så at der hverken kunne være nogen sammenhæng i iagttagelsen og erindringen herom, eller noget litterært mindesmærke vare ved i så langt et tidsrum. 19 Han mente også, at man skulle tage i betragtning, hvad det betød, at stjernernes konstellation var én, når et menneske i første omgang blev undfanget i livmoderen, og en anden senere, når det efter de næste ti måneder så dagens lys, og han spurgte, hvordan det hang sammen, at forskellige angivelser kunne gøres for den samme person, hvis – som de selv mente – forskellige placeringer og forbindelser mellem stjernerne gav forskellige skæbner. 20 Men også på det tidspunkt, man blev gift, hvorefter man ventede børn, og ved selve samlejet mellem mand og kvinde sagde han, at det burde være tydeligt ved stjernernes bestemte og uimodståelige plads, hvilke mennesker der ville blive født og med hvilken skæbne; og endnu tidligere, da faderen og moderen selv blev født, burde det på basis af deres fødselstidspunkt kunne forudses på det tidspunkt, hvordan de engang ville blive, og hvem de ville blive forældre til; og således kunne man gå tilbage i det uendelige, så at, hvis deres videnskab var baseret på noget fundament af sandhed, disse stjerner kunne forudsige hundrede generationer tilbage eller snarere til himlens og jordens begyndelse og derfra uafbrudt fortælle, så

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

længe der stadig blev født ophavsmænd til det samme menneskes slægt, hvordan det ville blive og med hvilken skæbne, ligegyldigt hvem der blev født i dag. 21 "Men på hvilken måde," fortsætter han, "kan man tro, at loddet og skæbnen for ét menneske overhovedet er sikker og fastlagt ved hver eneste stjernes form og position, og at denne form gendannes efter talrige generationer, hvis tegnene på det samme menneskes liv og skæbne udpeges med så korte intervaller gennem hvert slægtled af forfædre og gennem en uendelig række af efterkommere så ofte og så mange gange til at være det samme, men ikke med det samme udseende hos stjernerne? 22 Men hvis det kan ske, og den forskellighed og variation accepteres for alle slægtled i fortiden til at forudsige begyndelsen til de mennesker, som vil blive født senere, så vil denne uoverensstemmelse forstyrre iagttagelsen, og hele videnskabens teori falder sammen."

23 Han mente, at det allerværste var, at de ikke blot mente, at tilfældige hændelser, som skete af ydre årsager, men også menneskenes egne planer og beslutninger, forskellige hensigter, deres begær og deres afstandtagen, deres tilfældige og pludselige indskydelser vedrørende bagateller og ophøret af disse, blev bevæget og sat i gang oppe fra himlen: Som om man nu tilfældigvis ønskede at gå i bad, men så alligevel ikke ville og så igen ville, ikke på baggrund af en skiftende og variabel sindstilstand, men det var hændt ud fra en tvingende tilbagevenden hos de omstrejfende stjerner, således at menneskene slet ikke forekom at være fornuftsvæsener, som man siger, men latterlige marionetter, hvis de ikke udfører noget af egen drift eller efter sin egen vilje, men var ført og styret af stjernerne. 24 "Og hvis de forsikrer, at det kan forudsiges, om kong Pyrrhos eller Manius Curius ville vinde slaget, hvorfor vover de så ikke at sige noget om, hvem af spillerne der vil vinde i terningspil eller i brætspil? Det er vel sagtens sådan, at de kender de store ting, men er uvidende om de små, og de små ting er vanskeligere at opfatte! 25 Men hvis de nu gør fordring på de store ting og siger, at de er mere gennemskuelige og lettere at forstå, så vil jeg gerne have," sagde han, "at de svarer mig, hvad de ved betragtningen af hele denne verden anser for stort i menneskenes ganske små og kortvarige forretninger og gøremål i sammenligning med naturens storværker! Og jeg kunne også godt tænke mig, at de svarede på følgende spørgsmål: 26 Hvis det tidspunkt, hvor mennesket ved fødslen får sin skæbne, er så kort og hastigt, at

flere ikke kan fødes på det samme tidspunkt under den samme himmel med den samme konstellation, og hvis derfor heller ikke tvillinger får den samme skæbne, eftersom de ikke er født i det samme øjeblik, så beder jeg om," fortsatte han, "at de svarer på dette spørgsmål: På hvilken måde eller med hvilken plan kan de få fat i dette flygtende øjeblik, som næppe kan begribes med tanken, eller selv gennemskue og gribe det, når de siger, at de korteste øjeblikke i den hurtige omdrejning af dage og nætter skaber vældige ændringer?"

27 Til sidst spurgte han, hvad det var for noget, der kunne siges mod dette, at mennesker af begge køn og enhver alder, som er kommet til verden under forskellige stjernetegn, og som er født i egne, der ligger langt fra hinanden, alligevel alle døde sammen ved den samme slags død og på samme tid, enten ved jordskælv, sammenstyrtninger af huse, erobringer af byer eller ved skibbrud. 28 "Det ville jo aldrig være sket," sagde han, "hvis fødselsøjeblikket, som er hæftet på enhver, i hvert eneste tilfælde havde sine egne love. 29 Men hvis de siger, at der i de menneskers død og liv, som er født på forskellige tidspunkter, kan indtræffe nogle lignende og tilsvarende ting, hvis stjernerne står på en lignende måde, hvorfor kan så ikke på nogle tidspunkter alt blive lignende, således at der ved et møde og en lighed af denne art mellem stjernerne på samme tid kan fremstå mange mænd som Sokrates og Antisthenes og Platon med den samme slægt, udseende, begavelse, karakter, liv og død? Men det kan," sagde han, "overhovedet ikke finde sted! 30 Derfor kan de ikke anvende denne begrundelse mod uligheden i fødsel og ligheden i deres død."

31 Han sagde, at der var en ting, han ville fritage dem for, fordi han ikke ville spørge om det: Hvis nu tid og hensyn og årsag til liv og død for mennesker og alle menneskelige forhold var i himlen hos stjernerne, hvad ville de da sige om fluer eller orme eller søpindsvin eller mange andre bittesmå væsener på land og til havs? Fødtes de under de samme betingelser som menneskene, og blev de ligeledes udsløttet på samme måde? Får også frøer og myg tildelt en skæbne ved fødslen, som skal tilskrives bevægelserne hos himlens stjerner, eller hvis de ikke tror det, er der ingen ræson i, at stjernernes kraft skal virke for mennesker, men være uden effekt for andre dyr.

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

32 Jeg har berørt dette i en tør, kunstløs, ja næsten mager stil. Men Favorinus, der er et begavet menneske og råder over en stor veltalenhed på græsk, og som har charme, skildrede emnet mere udførligt, mere underholdende, mere prægtigt og mere flydende, og han opfordrede os gentagne gange til at passe på, at disse sykofanter ikke sneg sig ind i os for at få os til at tro på dem, for en gang imellem forekom de at plapre ud med sandheden eller sprøjte den ud. 33 "De siger nemlig ikke noget," sagde han, "som er begribeligt eller præcist eller forstået, men støtter sig på glatte og dunkle gætterier, de famler sig frem mellem falsk og sandt, som om de gik i mørke, og går deres vej, og enten falder de uden at vide det over sandheden, fordi de har gjort forsøg med meget, eller også ledes de ved den store lettroenhed hos dem, der har spurgt dem til råds, og kommer snedigt frem til det, der er sandt, og derfor synes de at komme sandheden nærmere ved fortidens begivenheder end fremtidens. Men alligevel er alt det sande, de siger enten ved et tilfælde eller i deres listighed," sagde han, "i forhold til deres løgne ikke engang en tusindedel."

34 Bortset fra det, som jeg hørte Favorinus sige, husker jeg også mange udsagn af ældre digtere, hvormed bedrageriske omsvøb af denne type blev gendrevet. Her er et pacuviansk citat:

"Hvis de nemlig kunne spå, så ville de ligne Iuppiter."³

Og et acciansk:

"Jeg tror ej på augurer, som fylder ørerne
på folk med ord og fylder egne hjem med guld."⁴

3. Pacuvius fr. 407 Ribbeck (katalektisk trochæisk tetrameter).

4. Accius 169-70 Ribbeck (jambiske trimetre).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 14. bog

35 Favorinus ønskede også at afskrække og hindre unge mennesker i omgang med disse astrologer og folk af den slags, som lovede at ville fortælle alt om fremtiden med deres magiske kunster, og konkluderede med følgende argumenter, at man ikke skulle henvende sig til dem eller spørge dem til råds: 36 "Enten fortæller de, at fremtiden bliver præget af modgang eller lykkelig. Hvis de fortæller om noget lykkeligt, men tager fejl, bliver man ulykkelig af frustrede håb; hvis de fortæller om modgang, men er på vildspor, bliver man ulykkelig af unyttig ængstelse; men hvis de giver et sandt svar, og det ikke er medgang, vil man blive ulykkelig i sit sind, længe før man bliver det efter skæbnens bud; hvis de lover held, og disse ting indtræffer, vil der komme to negative resultater: Håbets forventning vil udmatte én, fordi man er anspændt, og håbet vil snart mindske glædens fremtidige frugt. Man skal derfor på ingen måde gøre brug af den slags mennesker, der spår om fremtiden."

14.2

Hvad Favorinus sagde, da jeg spurgte ham om en dommers pligter.

1 Første gang jeg blev valgt til dommer af prætorerne, for at jeg kunne påtage mig at dømme i de sager, som kaldes private, opsøgte jeg bøger på begge sprog, der handlede om en dommers pligter, således at jeg, en ung mand, der var blevet kaldt væk fra digternes historier og talernes epiloger for at dømme i retssager, kunne sætte mig ind i juraen med hjælp fra de såkaldte stumme lærere, eftersom jeg manglede den levende stemme, som man siger. Og vedrørende udsættelser på én eller flere dage og andre juridiske principper fik jeg råd og støtte fra selve *lex Iulia* og fra kommentarer af Masurius Sabinus og andre jurister. 2 Men i komplicerede sager, der plejer at opstå, og i tvivlsomme omstændigheder, hvor der findes forskellige meninger, blev jeg slet ikke hjulpet af denne slags bøger. 3 For skønt dommerne skal træffe beslutninger ud fra situationen i de forhåndenværende sager, findes der dog nogle generelle råd og forskrifter, som dommeren før sagen bør sikre sig med og fremskaffe i forvejen mod fremtidige vanskeligheders usikre udfald; sådan hændte det engang for mig, at en uløselig sag hindrede mig i at træffe en afgørelse.

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

4 Der blev fremsat et krav om en sum penge, som sagdes at være betalt og optalt, mens jeg var dommer; men sagsøgeren kunne hverken bevise det med dokumenter eller vidner og støttede sig kun på tynde argumenter. 5 Men det var en kendsgerning, at han var en gennemført god mand, af velkendt og prøvet pålidelighed og udadelig livsførelse, og der blev udtrykt mange strålende eksempler på hans retskaffenhed og hans ærlighed; 6 derimod var sagsøgte en mand, der ikke sad godt i det, hans livsførelse var skammelig og ussel, han havde bevisligt ofte løjet, og det var påvist, at han var fuld af mened og svig. 7 Han stod dog og råbte op sammen med sine advokater om, at det skulle bevises over for mig, at han skyldte penge, på de sædvanlige måder: En kvittering for betalingen, regnskabsbøger, fremvisning af en underskrift, forsegling af tavler, udsagn fra vidner; 8 hvis sagen ikke kunne bevises på en af disse måder, var det nødvendigt at frikende ham og at dømme hans modpart for chikane; hvad der blev sagt om begge parter livsførelse og handlinger, var irrelevant, hævdede han; sagen om at kræve penge blev ført for en privat dommer, ikke over for censorerne vedrørende moral.

9 Nogle af mine venner, som jeg havde tilkaldt for at råde mig, mænd, der havde erfaring, og som var velkendte som advokater og for deres forretninger på Forum, og som altid havde travlt, fordi retssager trak i dem fra alle sider, blev ved med at sige, at retten skulle hæves, og at der ikke var tvivl om, at den anklagede skulle frifindes, fordi det ikke kunne bevises på de sædvanlige måder, at han havde modtaget pengene. 10 Men når jeg betragtede mændene, den ene med sin redelighed, den anden fuld af skændsel og med en livsførelse af den mest svinske og ryggesløse art, kunne jeg slet ikke formås til en frikendelse. 11 Jeg beordrede derfor, at sagen blev udsat til næste dag, og fra retten gik jeg direkte til filosofen Favorinus, som jeg på dette tidspunkt var meget sammen med i Rom, og jeg fortalte ham alt om sagen og de involverede parter, hvad der var blevet sagt over for mig, sådan som det forholdt sig, og jeg bad ham om at gøre mig klogere om det problem, jeg hang fast i, og de øvrige ting, som jeg burde tage mig af i mit embede som dommer.

12 Da Favorinus havde bifaldet min betænkelighed, fordi jeg tøvede og var bekymret, sagde han: "Det, som du nu overvejer, forekommer at være ringe og ubetydeligt. Men hvis du ønsker, at jeg også skal give dig en forelæsning om alle de

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

pligter, en dommer har, er det overhovedet ikke stedet eller tiden nu; 13 det er nemlig en drøftelse af et mangfoldigt og vidtløftigt spørgsmål, og det kræver megen omhyggelig opmærksomhed og overvejelse. 14 For nu at berøre nogle få hovedpunkter af dine spørgsmål så er det allerførste, der bliver spurgt om vedrørende en dommers pligter, følgende: Hvis dommeren tilfældigvis har kendskab til det, hvorom der strides foran ham, og denne sag er kendt og erfaret af ham alene fra en eller anden forretning eller en klar hændelse, førend sagen er begyndt at blive ført eller bragt for domstolen, og denne sag ikke bevises under retssagen, skal han så fælde en dom i overensstemmelse med det, han ved, eller efter det, der kommer frem under retssagen? 15 Det er også et almindeligt spørgsmål," sagde Favorinus, "om det er ret og rimeligt for en dommer, når sagen er til ende, hvis der synes at være en mulighed for at bilægge tvisten, at udsætte dommerens pligter en smule og overtage rollen som fælles ven og ligesom fredsstifter? 16 Jeg ved, at der er endnu større usikkerhed og tvivl om, hvorvidt en dommer i sin undersøgelse bør nævne og spørge om det, der har behov for at blive nævnt og spurgt om, også selv om den part, i hvis interesse det er, at det nævnes og spørges om, hverken siger noget om det eller kræver det? Man siger ganske enkelt, at det er at være advokat, ikke at være dommer.

17 Bortset fra dette er der også uenighed på dette punkt, om det er en fordel og en pligt for en dommer at give udtryk for og bekræfte den sag, han undersøger, ved sine bemærkninger indimellem, så at han før sagens afgørelse på basis af det, der siges over for ham for øjeblikket på en forvirret og varieret facon, giver tegn og antydninger om sine bevægelser og følelser, sådan som han på hvert sted og hvert tidspunkt påvirkes af dem. 18 For de dommere," sagde Favorinus, "der virker ivrige og hurtige, mener ikke, at sagen, som det drejer sig om, kan efterforskes og forstås, med mindre dommeren ved talrige spørgsmål og nødvendige bemærkninger indimellem både afslører sin egen opfattelse og griber de stridende parter mening. 19 Omvendt mener de, der regnes for mere rolige og værdige, at dommeren ikke, før han har afsagt sin dom, og mens sagen stadig føres fra begge sider, skal give til kende, hvad han mener, hver gang han er blevet påvirket af et eller argument, der er fremført. De siger nemlig, at der vil ske det, at fordi forskellige sindsstemninger optræder alt afhængig af forskellen i temaet og argumenterne, så

vil dommerne forekomme at føle og tale helt forskelligt om den samme sag og på det samme tidspunkt.

20 Men om disse og andre afhandlinger af denne type om dommerens pligter vil jeg senere, når jeg får tid, forsøge at sige, hvilken opfattelse jeg har, og jeg vil gennemse Aelius Tuberos lærebog om dommerens pligter, som jeg har læst for nylig.⁵ 21 Hvad angår de penge, som du fortæller, er blevet afkrævet for din domstol, kan jeg ved Hercules råde dig til at bruge et råd fra Marcus Cato, der var en meget klog mand, for han sagde i den tale, han holdt *For Lucius Turius mod Gnaeus Gellius*, at det var en tradition fra forfædrene, at hvis det, der var strid om blandt to parter, hverken kunne bevises med dokumenter eller vidner, skulle man hos den dommer, der undersøgte sagen, stille det spørgsmål, hvilken af de to der var den bedste mand, og hvis de begge var lige gode eller lige slette, skulle man tro ham, kravet blev fremsat mod, og der skulle dømmes til fordel for ham. 22 I denne sag, hvor du er i tvivl, er den bedste mand han, som har fremsat kravet, mens han, som kravet gælder, er den værste, og sagen er blevet ført uden vidner. 23 Derfor skal du gå og tro på ham, der sagsøger, og dømme den sagsøgte, eftersom de to ikke er lige, som du siger, og sagsøgeren er den bedste."

24 Dette var det råd, jeg fik af Favorinus, som det passer sig for en filosof. 25 Jeg mente dog, at sagen var større og dybere, end hvad der anstod min unge alder og mine beskedne evner, så at jeg ville forekomme at undersøge og fælde dom om karakter og ikke om beviser for det, der var sket; men jeg kunne ikke få mig selv til at frikende den sagsøgte, og derfor erklærede jeg med en edsaflæggelse, at sagen forekom mig uklar, og således slap jeg for at fælde en dom.

26 Citatet fra den tale af Marcus Cato, som Favorinus omtalte, lyder: "Jeg har lært følgende af mine forfædre: Hvis en mand har fremsat et krav mod en anden, og de begge er lige gode eller lige slette, og sådan at der ikke er nogen vidner på, hvad de to har gjort, skal man hellere tro på ham, der fremsætter kravet. Hvis nu Gellius havde lavet en aftale med Turius, med mindre Gellius var en bedre mand end Turius, så tror jeg ikke, at nogen ville være så afsindig, at han ville dømme, at

5. Aelius Tubero, *Super officio iudicis*.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 14. bog

Gellius var en bedre mand end Turius: Hvis Gellius ikke er bedre end Turius, skal man snarere tro på ham, der fremsætter kravet."⁶

14.3

Var Xenofon og Platon rivaler og på kant med hinanden?

1 De, som har skrevet mest om Xenofons og Platons liv og karakter på den mest omhyggelige måde, mente, at der mellem dem herskede en vis tavs og skjult følelse af jalousi og rivaliseren, og de har fra deres skrifter fremlagt nogle passager, der kunne tyde på dette. 2 De er under alle omstændigheder af denne art: Der er hverken i Platons mange skrifter nogen sinde en omtale af Xenofon eller i Xenofons en omtale af Platon, selv om begge og især Platon har nævnt adskillige af Sokrates' elever i de dialoger, han skrev. 3 De har også troet, at det var et tegn på et uoprigtigt og uvenligt forhold, at da Xenofon havde læst de to første bøger, Platon havde publiceret, af det værk, han havde skrevet om den bedste statsforfatning og statsstyrelse, gik han i opposition til ham og skrev et modstykke om monarkisk styreform, det der hedder *Kyrupædien*. 4 Man fortæller, at Platon ved Xenofons handling og skrift blev så ophidset, at han i et værk, hvor han havde nævnt kong Kyros, i den hensigt at forklejne og nedgøre Xenofons arbejde, sagde, at selv om Kyros havde været en energisk og aktiv mand, "havde han dog aldeles ikke faaet Indblik i den rette Dannelse".⁷ Dette er nemlig Platons ord om Kyros.

5 Yderligere mener de, at det, jeg har nævnt, bliver bekræftet af det forhold, at Xenofon i de skrifter, han forfattede som memoirer om Sokrates' udtalelser og handlinger,⁸ erklærede, at Sokrates aldrig nogen sinde diskuterede astronomi og naturfilosofi, og at han heller ikke befattede sig med eller anerkendte de øvrige videnskaber, som grækerne kalder matematik, men som ikke bidrager til at leve et godt og lykkeligt liv, og derfor siger han, at de, der tillægger Sokrates foredrag om disse emner, lyver skammeligt. 6 "Men når Xenofon skriver dette," siger de, "stikker han til Platon, i hvis værker Sokrates diskuterer fysik, musik og geometri."

6. Cato, *Pro L. Turio contra Cn. Gellium* fr. 206 Malcovati.

7. Platon, *Lovene* 3.694c6-7, overs. Hans Ræder 1932-1941, 103.

8. Xenofon, *Erindringer om Sokrates* 1.1.11.

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

7 Men hvis man skal tro dette om fremragende og seriøse mænd eller blot have en mistanke, så tror jeg ikke, at der var nogen grund til modvilje eller jalousi eller en strid om at vinde mere berømmelse; dette er nemlig fjernt fra filosofiens væsen, hvori disse to efter alles mening udmærkede sig. 8 Men hvad er da grunden til denne opfattelse? Det er uden tvivl denne: Selve den lige stilling og ligheden mellem dygtighed, der ligner hinanden indbyrdes, skaber alligevel en illusion om rivaliseren, også selv om lysten og viljen til strid slet ikke er til stede. 9 For når to eller flere store begavelser, der vinder anerkendelse inden for det samme område, har det samme eller omtrent den samme berømmelse, opstår der hos deres forskellige tilhængere en strid om at vurdere deres energi og fortjenester. 10 Senere spreder denne kampsmitte sig fra andres strid til mændene selv, og når løbet mellem dem, der styrer mod det samme berømmelsens mål, er lige eller uafgjort, glider det ind i en mistanke om konkurrence, ikke fordi de selv har lyst til det, men på grund af deres tilhængere. 11 Som følge heraf mente man altså, at Xenofon og Platon, disse to dejlige sokratiske lys, konkurrerede og rivaliserede indbyrdes, fordi der var en strid blandt andre om, hvem af de to der var den mest fremstående, og fordi to fremragende begavelser, der stræber efter et højt mål på samme tid, skaber en forestilling om en hidsig kappelyst.

14.4

Chrysispos skildrede dygtigt og livagtigt et billede af Retfærdigheden med rytme og farve i ordene.

1 Chrysispos har ved Hercules på den værdigste og skønneste måde i første bog af det værk, som hedder *Om skønheden og nydelsen*, afmalet Retfærdighedens ansigt og øjne og hele udseende i et alvorligt og ærværdigt ordmaleri. 2 Han skaber jo et billede af Retfærdigheden, og han siger, at hun plejer at blive fremstillet af ældre malere og talere på omtrent følgende vis: "Hun har en skønhed og en skikkelse som en jomfru, hun ser heftig og skrækindjagende ud, øjnene er skarpe, og hun fører sig frem med en værdighed, der kommer fra en alvor, der hverken er ydmyg eller grusom, men ærværdig." 3 Fra dette billedes tegn har han ønsket, at det skulle forstås, at en dommer, som er præst for Retfærdigheden, skulle være alvorlig, hellig, streng, ubestikkelig, uimodtagelig for smiger, uden medfølelse og

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

ubønhørlig over for de slette og skyldige, rank og knejsende og mægtig, skrækindjagende ved sin billigheds og sandheds kraft og majestæt. 4 Passagen hos Chrysippos selv lyder: "Hun siges at være jomfru som et symbol på, at hun er ren og aldrig giver sig hen til onde personer, at hun ikke giver sig af med trøstende ord eller anråber eller beder eller smigrer eller noget af den slags; ifølge dette afbildes hun dyster og med et alvorligt og spændt udtryk i ansigtet, og hun kigger opmærksomt, så at hun skaber frygt hos de uretfærdige, mod hos de retfærdige, de førstnævnte, fordi hendes ansigtsudtryk er venligt, de sidstnævnte, fordi det er fjendtligt."⁹

5 Jeg har ment, at det var desto mere nødvendigt at fremlægge dette citat af Chrysippos, for at det kunne være parat til at overvejes og bedømmes, eftersom der var nogle filosoffer, der tilhørte de mere blødagtige skoler, der sagde, at billedet forestillede Grusomheden, ikke Retfærdigheden.

14.5

En beretning om en hidsig strid mellem berømte filologer i Rom om vokativformen af ordet egregius.

1 Jeg var engang træt efter langvarige studier, og for at lette og lindre mit sind gik jeg en spadseretur i Agrippas park. Og her fik jeg ved et tilfælde øje på to filologer, der havde et ikke ubetydeligt navn i Rom, og blev vidne til en voldsom strid mellem dem, da den ene hævdede, at det i vokativ hed *vir egregi* ('min udmærkede mand'), mens den anden sagde, at det hed *vir egregie*.

2 Argumentet fra ham, som mente, at man skulle sige *egregi*, var af følgende art: "Alle egennavne og substantiver, der i nominativ ender på stavelsen *us* med bogstavet *i* før den sidste stavelse, ender alle i vokativ på bogstavet *i*, som f. eks. *Caelius Caeli, modius modi, tertius terti, Accius Acci, Titius Titi* og alle andre tilsvarende; eftersom derfor *egregius* i nominativ ender på stavelsen *us*, og bogstavet *i* går forud for denne stavelse, bør det i vokativ have bogstavet *i* til sidst, og følgelig vil det korrekt hedde *egregi*, ikke *egregie*. For *divus* ('gud') og *rivus* ('flod') og *clivus* ('høj') ender ikke på stavelsen *us*, men med en stavelse, som bør skrives med to

9. Chrysippos v. Arnim III, pp. 197-8.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 14. bog

u'er,¹⁰ og for at tydeliggøre lyden af denne stavelse var der blevet opfundet et nyt bogstav, som kaldes digamma."

3 Da den anden havde hørt dette, sagde han: "*O egregie grammaticae* ('min udmærkede filolog'), eller hvis du foretrækker dette: *egregissime* ('allerbedste'), sig mig så hvilken vokativform der er for *inscius* ('uvidende') og *impius* ('gudløs') og *sobrius* ('ædru') og *ebrius* ('beruset') og *proprius* ('særegen') og *propitius* ('nådig') og *anxius* ('nervøs') og *contrarius* ('modsat'), som slutter på stavelsen *us*, hvor bogstavet *i* går forud? Jeg skammer mig for og undser mig for at udtale disse ord ifølge din regel." 4 Da den første var blevet rystet ved at stå over for så mange ord, var han tavs et øjeblik, men da han snart havde taget sig sammen og fastholdt den regel, han havde opstillet, kæmpede for den og sagde, at både *proprius* og *propitius* og *anxius* og *contrarius* skulle have den samme endelse i vokativ som *adversarius* ('modsat') og *extrarius* ('ydre'), og at selv om *inscius* og *impius* og *ebrius* og *sobrius* var en smule sjældnere, var det mere korrekt at stave dem med bogstavet *i*, ikke *e*, i den samme kasus. Da striden mellem dem blev trukket længere ud, syntes jeg ikke, at det var umagen værd længere at høre dem råbe og skændes med de samme argumenter, så jeg gik min vej.

14.6

Af hvilken art de ting er, som har et skær af lærdom, men som hverken er behagelige eller nyttige; om navne på enkelte byer og steder, der er ændret.

1 En af mine venner, der ikke var helt uden berømmelse for sit kendskab til litteratur, og som havde tilbragt en stor del af sit liv blandt bøger, sagde til mig: "Jeg vil gerne hjælpe og pynte dine *Nætter*," og samtidig gav han mig et stort bind, der, som han selv sagde, vrimlede med lærdom af enhver art, og det havde han udarbejdet ved at læse mange forskellige og vanskeligt tilgængelige bøger, så at jeg kunne tage af den så meget, jeg havde lyst til at af interessante emner. 2 Jeg greb den ivrigt og gerne, som om jeg havde fået fat på et overflødhedshorn, og jeg begravede mig dybt for at kunne læse, uden at andre var til stede.

10. Mange tekststudgivere skriver da også *diuus* etc, men det skal naturligvis stadig udtales *divus*.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 14. bog

3 Og dér stod skrevet – ved Iuppiter! – de rene undere: Hvem der var den første, som blev kaldt *filolog*; og hvor mange berømte mænd der har båret navnet Pythagoras eller Hippokrates; og hvordan den snævre passage var, som Homer omtaler i Odysseus' hus;¹¹ og af hvilken grund Telemachos ikke rørte Peisistratos, der sov ved siden ham af, med hånden, men vækkede ham ved et spark med foden;¹² og med hvilken nøgle Eurykleia lukkede Telemachos inde;¹³ og hvorfor den samme digter ikke kendte rosen, men dog rosenolie.¹⁴ Der stod også navnene på Odysseus' kammerater, der var blevet grebet og flænset af Skylla;¹⁵ om Odysseus havde strejft omkring i det indre hav, som Aristarchos mente,¹⁶ eller i det ydre, som Krates troede. 4 Her stod også, hvilke vers hos Homer der var isopsefiske;¹⁷ og af hvilke ord der findes akrostikon;¹⁸ og hvad det er for et vers, som gennem de enkelte ord vokser med en stavelse ad gangen;¹⁹ og efter hvilken regel han har sagt, at de enkelte får har født tre gange om året;²⁰ og af de fem lag, hvormed Achilleus' skjold var forstærket, hvilket der var lavet af guld, om det var øverst eller i midten;²¹ og yderligere hvilke byer og områder der havde fået ændret deres navn, for Boiotien har før heddet Aonia, Ægypten før Aeria, Kreta også før Aeria, Attika hed før Akte, Korinth før Efyre, Makedonien hed før Emathia, Thesalien før Haimonia, Tyros før Sarra, Thrakien hed tidligere Sithonia og Paestum førhen Poseidonion.²² 5 Dette og mange andre ting af denne slags stod i den pågældende bog.

11. Homer, *Odysseen* 22.128, 137.

12. Homer, *Odysseen* 15.44.

13. Homer, *Odysseen* 1.441.

14. Homer, *Iliaden* 23.186.

15. Homer, *Odysseen* 12.245.

16. Aristarchos p. 244 Lehrs.

17. Dvs. at de har den samme numeriske værdi (hvert bogstav har en talværdi på græsk). Et eksempel er *Iliaden* 7.264 og 265, hvis numeriske værdi er 3498.

18. Dvs. at første bogstav i hvert ord tilsammen danner et nyt ord.

19. Et eksempel er Homer, *Iliaden* 3.182.

20. Homer, *Odysseen* 4.86.

21. Homer, *Iliaden* 20.269.

22. Gellius mener Poseidonia (Poseidonion er en by på halvøen Pallene).

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

Da jeg skyndsomt leverede den tilbage med det samme, sagde jeg til ham: "Glæd dig, du den lærdeste af mænd, over din omfattende viden og tag denne rigeholdige bog tilbage, som overhovedet ikke harmonerer med mine ydmyge skrivelser. For mine *Nætter*, som du kom for at udstyre og pynte, udforsker på grundlag af især ét vers hos Homer, som Sokrates altid sagde, at han havde lagt sig på hjerte:

'Alt der er sket af ondt eller godt i hallen derhjemme.'²³

14.7

Marcus Varro gav til Gnaeus Pompeius, da han var valgt til konsul for første gang, en kommentar, som han selv kaldte Introduktion, om at afholde møder i senatet.

1 Gnaeus Pompeius blev første gang konsul sammen med Marcus Crassus. 2 Da Pompeius skulle tiltræde dette embede, men på grund af sine felttog ikke havde nogen erfaring i at afholde senatsmøde og konsultere senatet og i øvrigt heller ikke i forholdene i byen, bad han sin slægtning Marcus Varro om at skrive en kommentar – *Introduktion* kaldte Varro den selv²⁴ – hvoraf han kunne lære, hvad han skulle gøre og sige, når han konsulterede senatet. 3 Varro fortæller i et brev, han sendte til Oppianus, og som befinder sig i fjerde bog af *Spørgsmål i brevform*,²⁵ at denne kommentar, han havde skrevet til Pompeius om dette emne, er gået tabt, og eftersom det, som han tidligere havde skrevet, ikke længere eksisterede, giver han igen underretning om mange ting, der har relation til det samme emne.

4 Først opregner han her, hvem de var, som efter traditionen plejede at sammenkalde senatet, og han nævner dem: diktator, konsulere, prætorer, folketribuner, interrex og bypræfekt; han sagde, at ingen anden end disse havde ret til at udstede en senatsbeslutning, og når det var hændt, at alle disse embedsmænd var til stede i Rom på samme tidspunkt, så siger han, at de, der var skrevet op i listen ovenfor

23. Homer, *Odysseen* 4.392, overs. Otto Steen Due 2002, 61.

24. *Isagogicus Commentarius*.

25. Varro, *Epistolicae Quaestiones* 4 p. 195 ed. Bipont.

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

og i nævnte rækkefølge, havde ret til at konsultere senatet, 5 og ekstraordinært havde også militærtribunerne, som fungerede som konsuler, ligeledes de decemvirer, der engang havde konsularisk myndighed, og endelig de triumvirer, der var valgt for at genoprette staten, ret til at konsultere senatet.

6 Bagefter skrev han om vetoret, og han sagde, at der kun eksisterede ret til at nedlægge veto mod en senatsbeslutning for dem, der havde samme eller højere myndighed som dem, der ønskede at træffe en senatsbeslutning.

7 Så skrev han om de steder, hvor det var lovligt at vedtage en senatsbeslutning, og han oplyste og forsikrede, at kun på et sted, der var udpeget af en augur, og kaldtes *templum*, kunne en senatsbeslutning vedtages. Derfor, fortsætter han, var der i Curia Hostilia, i Curia Pompeia og senere i Curia Iulia, som var profane lokaliteter, udpeget *templa* af augurerne, således at senatsbeslutninger kunne vedtages i disse efter traditionen. Blandt andet skrev han også, at ikke alle helligdomme var *templa*, og at ikke engang Vestas helligdom var et *templum*.

8 Efter dette siger han dernæst, at en senatsbeslutning, der er vedtaget før solopgang eller efter solnedgang ikke er gyldig; og at de, som havde foranlediget, at en senatsbeslutning blev vedtaget på dette tidspunkt, mentes at have begået en handling, som krævede indgriben af censorerne.

9 Derpå giver han blandt andet mange oplysninger: På hvilke dage det ikke er tilladt at holde senatsmøder; den, der ville afholde et senatsmøde, skulle først ofre et dyr og tage fuglevarsler, og man skulle først forelægge guddommelige forhold for senatet før menneskelige; videre at når det gjaldt staten, skulle man forelægge sagen i almene vendinger, men når det drejede sig om enkelte emner, skulle det være specifikt; en senatsbeslutning kunne foregå på to måder: Enten ved at senatet trådte til den ene eller den anden side, hvis der var enighed om dette, eller hvis sagen var usikker, ved at hver senator blev spurgt om sin mening; man skulle spørge hver enkelt separat og begynde med konsulerne. I forbindelse med denne rang plejede man altid før at spørge den først, der tidligst var blevet indvalgt i senatet; men på det tidspunkt, han skrev dette, var der blevet indført en ny skik, siger han, på grund af partiskhed og behagesyge, som gik ud på, at den, der afholdt mødet, først spurgte den, han selv ønskede, forudsat denne var af konsularisk rang. 10 Bortset fra dette drøftede han også at tage pant og om den bøde, en

Aulus Gellius, Attiske nætter 14. bog

senator blev idømt, hvis han skulle komme til et møde, men udeblev. 11 Disse og andre ting af denne slags fra den bog, jeg nævnte før, har Marcus Varro gennemgået i det brev, han skrev til Oppianus.

12 Men hvad angår det, at en senatsbeslutning plejer at foregå på to måder, enten ved at spørge senatorerne om deres mening eller ved, at de går til side, så passer rigtig dårligt med det, som Ateius Capito har skrevet i *Strøtanker*. 13 For i fjerde bog af dette værk siger han,²⁶ at ifølge Tubero²⁷ kan ingen senatsbeslutning træffes uden, at senatorerne går hver til sin side, fordi dette var obligatorisk ved alle senatsbeslutninger, også ved dem, der blev vedtaget efter et forslag, og dette bekræfter Capito som værende korrekt. Men jeg erindrer, at jeg har skrevet om dette emne mere udførligt og præcist et andet sted.²⁸

14.8

Der er uenighed, om den, der er udnævnt til leder af den latinske forbundsfest, har ret til at indkalde senatet og rådspørge det.

1 Iunius hævder,²⁹ at når bypræfekten er ladt tilbage i byen på grund af Latinerfesten, har han ikke ret til at afholde et senatsmøde, eftersom han hverken er senator eller har ret til at udtale sin mening, fordi han bliver præfekt i den alder, hvor han ikke er valgbar til senatet. 2 Men Marcus Varro siger i fjerde bog af *Spørgsmål i brevform*³⁰ og Ateius Capito i fjerde af *Strøtanker*,³¹ at præfekten har ret til at holde et senatsmøde; om denne sag siger Capito, at han slutter sig til Tuberos mening mod Iunius' opfattelse: "For også folketribuner har ret til at holde senatsmøde, skønt de ikke var senatorer før den atiniske almuebeslutning."

26. Ateius Capito, *Coniectanea* fr. 1 Strzelecki.

27. Aelius Tubero fr. 1 Huschke.

28. *Attiske nætter* 3.18.

29. Iunius fr. 10 Huschke.

30. Varro, *Epistolicae quaestiones* 4 p. 196 ed. Bipont.

31. Ateius Capito, *Coniectanea* 4 fr. 2 Strzelecki.